

УДК 378.147:373.3.011.3-051:[81'243+51]

ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ШЛЯХОМ ІНТЕГРАЦІЇ ГУМАНІТАРНИХ І ПРИРОДНИЧО- МАТЕМАТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН

О. Л. Кошелєв

ORCID 0000-0003-2116-8091

О. С. Бескорса

ORCID 0000-0001-8018-8549

У статті висвітлено проблему формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів початкових класів через інтеграцію гуманітарних і природничо-математичних дисциплін. Актуальність зазначеної проблеми обумовлена процесами реформації та модернізації системи освіти в Україні. Доведено, що соціокультурна компетентність є складовою професійної компетентності майбутнього вчителя. Уточнено поняття соціокультурна компетентність майбутнього вчителя як інтегративне особистісне утворення, що є композицією складових соціально-комунікативної, соціолінгвістичної та предметно-змістової складових. Автори докладно аналізують поняття «інтеграція» в контексті підготовки майбутніх фахівців в закладах вищої педагогічної освіти. У контексті дослідження проблеми формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів початкової школи інтеграцію розглядають як мету навчання, яка сприяє формуванню цілісної картини світу і тісно корелює з соціальними феноменами, які дозволяють здійснити перехід від освіти як трансляції до освіти як діалогу з культурою. Предметно-мовне навчання (CLIL) обрано як сучасний підхід до інтеграції іноземної мови та контенту інших предметних галузей. Наголошено на важливості інтегрування змісту математичної та іноземної освіти. У статті перелічено такі шляхи формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів через інтеграцію навчальних дисциплін «Іноземна мова» і «Математика»: забезпечення комплексності навчання; забезпечення самостійної роботи студентів завданнями методичного характеру, які можуть бути використані майбутніми вчителями в подальшій професійній

діяльності; перетворення спілкування викладача і студента на соціально-ціннісний процес.

Ключові слова: майбутній учитель початкових класів, професійна компетентність, соціокультурна компетентність, математика, іноземна мова, інтеграція, предметно-мовне навчання.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Процеси глобалізації та інтеграції, які відбуваються сьогодні, мають суттєвий вплив на взаємодію особистості та сучасного суспільства. По-перше, така взаємодія стає більш жорстокою і ставить перед особистістю нові вимоги, вона має бути конкурентоздатною, самовизначеною, здатною самореалізуватися під час розв'язання соціальних проблем. Усе це вимагає запровадження нових підходів щодо організації освітнього процесу як у закладах загальної середньої освіти, так і в закладах вищої освіти. Серед ключових інноваційних підходів є компетентнісний підхід, який забезпечує особисту реалізацію, розвиток, формування активної громадянської позиції, соціальної інклюзії та працевлаштування, і який здатний забезпечити життєвий успіх молоді у суспільстві, як зазначено в Концепції Нової української школи (2016). У цьому контексті роль учителя полягає у створенні таких умов, які б дозволили дітям сформувати власні світоглядні позиції, визначити своє місце в соціумі, сприяли розкриттю інтелектуального потенціалу кожної дитини. Вирішення цих завдань вимагає від майбутнього вчителя високого рівня сформованості соціокультурної компетентності, формування якої відбувається в процесі фахової підготовки в педагогічних закладах вищої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Проблемі фахової підготовки майбутніх учителів присвячено цілу низку досліджень вітчизняних науковців, зокрема Л. Коваль, О. Савченко, І. Хижняк та ін.

Загальні питання запровадження компетентнісного підходу в підготовку майбутніх вчителів висвітлено О. Антоною, І. Бехом, Т. Волобуєвою, О. Пометун, Н. Бібік та ін.

Проблема формування соціокультурної компетентності у вітчизняній науково-педагогічній літературі розглядається дослідниками І. Закір'яною, Л. Власенко, І. Воробійовою, К. Долінською, О. Коломіною, П. Сисоєвим як компонент комунікативної компетентності, зокрема іншомовної, що передбачає оволодіння знаннями щодо культурних особливостей носіїв рідної та іноземної мови, їхніх звичок, традицій, норм поведінки й етикету, реалій країни, мова якої вивчається, та здатність розуміти комунікативну поведінку представників

іншомовної культури й адекватно поводитись, спираючись на набуті знання, в різних мовленнєвих ситуаціях, залишаючись при цьому носієм іншої культури (Азимов, 1999, с. 30).

Проте, Н. Хоменко й О. Жорнова наголошують, що соціокультурна компетентність може розглядатися як соціальна активність у повсякденній діяльності, яка ґрунтується на знаннях законів спілкування, психології міжособистісної взаємодії, а також, що соціокультурна компетентність є складовою професійної компетентності вчителя, яка справляє значний вплив на формування ключових компетентностей учнів. Професійна компетентність майбутнього вчителя початкових класів передбачає його готовність формувати такі предметні компетентності молодших школярів: математичну, природознавчу та комунікативну. Отже, важливим у цьому контексті є інтегрування знань, умінь, навичок, способів діяльності та ставлення майбутніх учителів на міжпредметному рівні задля ефективного формування професійних компетентностей, зокрема соціокультурної.

Формування окремих складових професійної компетентності майбутніх учителів математики досліджували М. Бубнова, Л. Грамбовська, І. Лебедева, С. Раков, С. Скворцова та ін. Соціокультурний компонент математичної освіти є предметом дослідження О. Барабашова, Є. Лодатка, М. Подаєва, М. Родіонова, В. Тестова та ін. Н. Гальскова, Д. Андреев, П. Мігірін, П. Сисоєв, Н. Тверезовська, Г. Чередніченко наголошують на необхідності формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів. Однак, з-поміж значної кількості праць, присвячених проблемі формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів, поза увагою науковців залишається питання формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів шляхом інтеграції гуманітарних і природничо-математичних дисциплін.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є уточнення сутності соціокультурної компетентності майбутнього вчителя початкових класів та виявлення особливостей її формування через інтеграцію контенту гуманітарних і природничо-математичних дисциплін.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Концепція «Нова українська школа», яку було прийнято в 2016 році і запроваджено в усіх закладах загальної середньої освіти з вересня 2018 року, має на меті змінити підходи до викладання шкільних предметів, уникаючи їх ізольованого навчання, а також розробку нових програм, в основу яких покладено розвивально-продуктивний інтегративний підхід. Тому специфіка підготовки майбутніх учителів початкової школи має також докорінно змінитися, щоб якісно відрізнитися від традиційної.

Аналіз науково-педагогічної літератури дозволив уточнити поняття «інтеграція», яке є комплексним і неоднозначним. Дослідники визначають інтеграцію як мету навчання, яка сприяє формуванню цілісної уяви про світ. В інших джерелах інтеграція представлена як засіб навчання, який передбачає знаходження спільного змісту різних предметних галузей та встановлення зв'язків між ними.

На нашу думку, найбільш комплексне визначення поняття «інтеграція» надано М. Прокоф'євою, яка наголошує, що інтеграція – це «процес взаємодії елементів із заданими властивостями, що супроводжується встановленням, ускладненням і зміцненням істотних зв'язків між елементами за достатніх підстав, у результаті такої взаємодії формується зінтегрований об'єкт (цілісна система) з якісно новими властивостями, у структурі якого зберігаються індивідуальні властивості вихідних елементів» (Прокоф'єва, 2008). В умовах модернізації та реформації системи освіти в Україні проблема інтеграції має більш комплексний характер і є соціальним феноменом, сутність якого полягає в тому, що свідомість людей суттєво відрізняється від розвитку глобальних процесів, не встигає осмислити їхній зміст, причини виникнення і взаємозв'язок, що унеможливує прогнозування наслідків (Наджафова, 2015).

У нашому дослідженні інтеграцію ми будемо розглядати як мету навчання, яка сприяє формуванню цілісної картини світу і тісно корелює з соціальними феноменами, які дозволяють здійснити перехід від освіти як трансляції до освіти як діалогу з культурою. З огляду на це, особливого значення набуває інтегрування змісти природничо-математичних дисциплін із іноземною мовою, яка є складовою предметної галузі «Мова і література». Адже, у контексті Європейської політики щодо формування іншомовної компетентності необхідними є зміни в системі підготовки майбутніх учителів у сучасних закладах вищої освіти через удосконалення змісту професійної підготовки майбутніх учителів, який має забезпечувати їхню готовність до формування високого рівня соціокультурної компетентності молоді (Бескорса, 2017). Вітчизняні науковці (Д. Андреев, П. Мігірін, П. Сисоєв, Н. Тверезовська, Г. Чередніченко та ін.), досліджуючи проблему формування іншомовної соціокультурної компетентності, стверджують, що ефективність її формування залежить від рівня знань традицій та звичаїв рідної культури, тобто навчання має відбуватися за принципом діалогу культур, залучаючи широкий спектр інноваційних педагогічних технологій. Серед інноваційних підходів до вивчення навчальних дисциплін, особливого значення набуває предметно-мовне інтегроване навчання або Content And Language Integrate Learning (CLIL) (Долінська, 2015).

CLIL – це сучасний підхід до інтеграції іноземної мови та контенту інших навчальних дисциплін. Науковці також стверджують, що «першочерговим завданням є не вивчення іноземної мови, а формування ключових життєвих компетентностей: навчання впродовж життя, загальна культурна компетентність, планування професійного розвитку та життя в громадянському суспільстві» (Бескорса, 2017). До переваг цього підходу належать: підвищення рівня мотивації до вивчення іноземної мови, формування вмінь спілкуватися іноземною мовою в професійному контексті, створення штучних ситуацій професійної комунікації, які сприяють збагаченню активного словника студентів та засвоєнню професійної термінології. Слід також наголосити, що іноземна мова є універсальною навчальною дисципліною, об'єднання якої з іншими дисциплінами дозволяє вирішувати важливі завдання в межах цілого циклу. Крім того, навчальна програма з іноземних мов не є типовою і дозволяє викладачу обирати порядок вивчення тем та їхній зміст, що сприяє узгодженню інтегрованих ліній з іншими предметними галузями (Тарнопольський, 2011).

Відтак, у нашому дослідженні соціокультурна компетентність майбутнього вчителя – це інтегративне особистісне утворення, що є композицією складових соціально-комунікативної, соціолінгвістичної та предметно-змістової складової, яка дозволяє долучити майбутнього фахівця до світу науки і культури в межах глобального суспільства. Оскільки математика є однією з найскладніших навчальних дисциплін, яка впливає на рівень загальної професійної компетентності майбутнього вчителя, то для дослідження нами було обрано дві навчальні дисципліни – «Іноземна мова» та «Математика».

З метою підвищення рівня сформованості професійної компетентності майбутніх учителів початкової школи, ефективності їхньої подальшої діяльності пропонуємо такі шляхи інтеграції змісту математики із використанням іншомовного матеріалу:

через забезпечення комплексності навчання, завдяки якій зміст навчання однієї дисципліни має стати основою для вивчення іншої. Таким чином, студенти отримують не просто певну кількість знань із кожної навчальної дисципліни, а взаємопов'язаний комплекс знань;

через забезпечення самостійної роботи студентів низкою завдань щодо надання визначень математичним поняттям, підбору лексичного та граматичного матеріалу англійською мовою, який можна використати на уроках математики в подальшій професійній діяльності, а також через відбір дидактичного матеріалу математичного змісту для використання на уроках іноземної мови;

через створення атмосфери шанобливого ставлення до комунікації, перетворення спілкування викладача і студента на соціально-ціннісний процес (Лодатко, 2007).

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Підготовка висококваліфікованого вчителя початкових класів вимагає формування в нього широкого кола ключових спеціальних компетентностей, до яких належить соціокультурна, яка є комплексним особистісним утворенням. Доведено, що ефективність формування соціокультурної компетентності забезпечується інтеграцією контенту двох навчальних дисциплін («Математика» і «Іноземна мова») і створенням умов соціально ціннісної педагогічної взаємодії. Проведене дослідження не вичерпує проблеми і подальшого уточнення потребує питання шляхів розширення академічних можливостей студентів через інтеграцію дисциплін мовного та природничо-математичного циклів.

Література

1. Азимов Э. Г. Словарь методических терминов (теория и практика преподавания языков). СПб. : Златоуст, 1999. 472 с.
2. Бескорса О. С. Интеграция на уроках английской логии в контексте Новой украинской школы. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*. 2017. № 6. С. 230–238.
3. Долінська К. Формування соціокультурної компетенції майбутніх учителів початкових класів як педагогічна проблема. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Педагогічні науки*. 2013. №7. С. 142–145. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvvnup_2013_7_33
4. Концепція «Нова українська школа». (2016, 27 жовтня). URL : <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/konczepczija.html>
5. Лодатко Є. О. Цілі математичної освіти в контексті соціокультурних трансформацій суспільства. *Вісник Запорізького національного ун-ту: Серія Педагогічні науки*. 2007. № 1. С. 94–118.
6. Наджафова С. Інтеграційні процеси в освіті. *Наука і освіта*. 2015. № 2. С. 75–79.
7. Прокофьева М. Ю. Интеграция педагогической подготовки будущих воспитателей дошкольных учреждений и учителей начальных классов : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Ялта, 2008. 268 с.
8. Тарнопольський О. Навчання через зміст, змістовно-мовна інтеграція та іншомовне занурення у викладанні іноземних мов для професійних цілей у немовних вишах. *Іноземні мови*. 2011. № 3 (67). С. 23–27.

References

1. Azimov, E. G. & Shchukin, A. N. (1999). *Slovar metodicheskikh terminov (teoriya i praktika prepodavaniya yazykov) [Dictionary of methodological concepts (theory and practice of teaching languages)]*. Saint-Petersburg: Zlatoust (rus).

2. Beskorsa, O. S. (2017). Intehratsiia na urokakh anhliiskoi movy v konteksti Novoi ukrainskoi shkoly [Integration in English lessons in the context of New Ukrainian school]. *Profesionalizm pedahoha: teoretychni i metodychni aspekty*, 6, 230–238 (ukr).
3. Dolinska, K. (2013). Formuvannia sotsiokulturnoi kompetentsii maibutnikh uchiteliv pochatkovykh klasiv yak pedahohichna problema [Developing future primary school teachers' social and cultural competence as a pedagogical issue]. *Naukovyi visnyk Shkhidnoevropeiskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky. Pedahohichni nauky*, 7, 142–145. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvvnup_2013_7_33 (ukr).
4. Concept "New Ukrainian school". (2016, October 27). Retrieved from <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/konczepczia.html> (ukr).
5. Lodatko, Ye. O. (2007). Tsili matematychnoi osvity v konteksti sotsiokulturnykh transformatsii suspilstva [Aims of mathematical education in the context of sociocultural transformations of the society]. *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu: seriia Pedahohichni nauky*, # 1, 94–118 (ukr).
6. Nadzhafova, S. (2015). Intehratsiini protsesy v osvity [Integrative processes in education]. *Nauka i osvita*, # 2, 75–79 (ukr).
7. Prokofeva, M. Ju. (2008). *Integracija pedagogicheskoy podgotovki budushhih vospitatelej doshkol'nyh uchrezhdenij i uchitelej nachal'nyh klassov [Integration of future preschool and primary school teachers' pedagogical training]*. Extended abstract of candidate's thesis. Yalta (rus).
8. Tarnopolskyi, O. (2011). Navchannia cherez zmist, zmistovno-movna intehratsiia ta inshomovne zanurennia u vykladanni inozemnykh mov dlia profesiinykh tsiley u nemovnykh vyshakh [Content-based instruction, CLIL and foreign language immersion in teaching foreign languages for specific purposes at non-linguistic tertiary educational institutions]. *Inozemni movy*, # 3 (67), 23–27 (ukr).

ФОРМИРОВАНИЕ СОЦИОКУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ ПУТЕМ ИНТЕГРАЦИИ ГУМАНИТАРНЫХ И ЕСТЕСТВЕННО-МАТЕМАТИЧЕСКИХ ДИСЦИПЛИН

А. Л. Кошелев, Е. С. Бескорта

В статье освещена проблема формирования социокультурной компетентности будущих учителей начальных классов путем интеграции гуманитарных и естественно-математических дисциплин. Актуальность обозначенной проблемы обусловлена процессами реформации и модернизации системы образования в Украине. Доказано, что социокультурная компетентность является составляющей профессиональной компетентности будущего учителя. Уточнено понятие социокультурная компетентность будущего учителя как интегративное личностное образование, которое является композицией

социально-коммуникативной, социолнгвистической и предметно-содержательной составляющих. Авторы подробно анализируют понятие «интеграция» в контексте подготовки будущих специалистов в педагогических высших учебных заведениях. В контексте исследования проблемы формирования социокультурной компетентности будущих учителей начальных классов интеграция рассматривается как цель обучения, которая способствует формированию целостной картины мира и тесно коррелирует с социальными феноменами, которые позволяют осуществить переход от образования как трансляции к образованию как диалогу с культурой. Предметно-языковое обучение (CLIL) избрано как современный подход к интеграции иностранного языка и контента других предметных областей. Подчеркнута важность интеграции содержания математического и иностранного обучения. В статье перечислены такие пути формирования социокультурной компетентности будущих учителей путем интеграции учебных дисциплин «Иностранный язык» и «Математика»: обеспечение комплексности обучения; обеспечение самостоятельной работы студентов задачами методического характера, которые могут быть использованы будущими учителями в дальнейшей профессиональной деятельности; переориентация общения преподавателя и студента на социально-ценностный процесс.

Ключевые слова: будущий учитель начальных классов, профессиональная компетентность, социокультурная компетентность, математика, иностранный язык, интеграция, предметно-языковое обучение.

DEVELOPMENT OF THE FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS' SOCIO-CULTURAL COMPETENCE THROUGH INTEGRATION OF HUMANITARIAN AND NATURAL-MATHEMATICAL DISCIPLINES

O. L. Kosheliev, O. S. Beskorsa

The article deals with the problem of development of sociocultural competence of future primary school teachers through integration of humanitarian and natural-mathematical disciplines. The urgency of the problem is caused by the process of reforming and modernizing educational system in Ukraine. It is proved that sociocultural competence is a constituent part of future teachers' professional competence. The concept of sociocultural competence of a future teacher is specified. It is defined as an integrative personal phenomenon, which consists of sociocultural, sociolinguistic and subject-content elements. The authors give a detailed analysis of the concept "integration" in the context of specialists' training in higher education institutions. In the context of studying the problem of development of the future primary school teachers' sociocultural competence, the integration is considered as a purpose of education that contributes to development of a holistic picture of the world. It is closely correlated with the social phenomena that allow making the transition from education as a translation to education as a dialogue with culture. The authors use CLIL as a modern approach to integration a foreign language with the content of other disciplines. The importance of integration of the

content of mathematical and foreign language training is emphasized. In the article, the following ways of development of sociocultural competence of the future primary school teachers through integration of the courses "Mathematics" and "Foreign Language" are presented: ensuring the complexity of learning; providing students' independent work with tasks of a methodical character that can be used by future teachers in their further professional activities; refocusing of teacher-student communication on social value process.

Key words: *Future primary school teachers, professional competence, sociocultural competence, mathematics, foreign language, subject-language integration, CLIL.*

Кошелєв Олександр Леонідович – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри природничо-математичних дисциплін та інформатики в початковій освіті, ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Слов'янськ, Україна). E-mail: alleco2005@gmail.com

Kosheliev Oleksandr Leonidovych – PhD in Pedagogy, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Natural-mathematical Disciplines and Information Technology at Primary Education, SHEI "Donbas State Pedagogical University" (Sloviansk, Ukraine). E-mail: alleco2005@gmail.com

Бескорса Олена Сергіївна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії і практики початкової освіти, ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Слов'янськ, Україна). E-mail: beskorsyhelen@gmail.com

Beskorsa Olena Serhiivna – PhD in Pedagogy, Associate Professor of the Department of Theory and Practice of Primary Education, SHEI "Donbas State Pedagogical University" (Sloviansk, Ukraine). E-mail: beskorsyhelen@gmail.com